

ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

УДК 94 (477):03
DOI

Микола Григорович Железняк,

кандидат філологічних наук,
директор Інституту енциклопедичних досліджень,
Національна академія наук України
(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-8290-6345

e-mail: mykola@esu.com.ua

Олександр Сергійович Іщенко,

кандидат філологічних наук,
заступник директора з наукової роботи
Інституту енциклопедичних досліджень,
Національна академія наук України
(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-8910-111X

e-mail: ishchenko@nas.gov.ua

Оксана Володимирівна Давиденко,

науковий співробітник відділу науково-дослідної роботи,
науково-інформаційного й науково-технічного забезпечення
«Енциклопедії Сучасної України»
Інституту енциклопедичних досліджень,
Національна академія наук України
(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-0113-0590

e-mail: davydenko.oksana@nas.gov.ua

Світлана Іванівна Очеретянко,

науковий співробітник відділу теорії та методології
створення енциклопедичних видань
Інституту енциклопедичних досліджень,
Національна академія наук України
(Київ, Україна)

ORCID: 0000-0001-6210-7872

e-mail: ocheretianko@nas.gov.ua

«ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ» ЯК БАГАТОАСПЕКТНЕ КНИЖКОВЕ ДЖЕРЕЛО: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ЦИТУВАНЬ

Мета роботи. Виявити й описати, як часто, доречно й обґрунтовано науковці використовують у своїх публікаціях енциклопедичну інформацію. Для цього проведено дослідження історії цитувань «Енциклопедії Сучасної України», що полягає у здійсненні контент-аналізу наукових статей, монографій та дисертацій, які містять покликання на енциклопедію. **Методологія.** Відбір наукових текстів здійснено в пошуковій системі «Google Академія» за запитом «Енциклопедія Сучасної України» (n=100). Контент-аналіз цитованої інформації у віднайдених наукових текстах виконано за такими категоріями: 1) дефініції, 2) аргументації, 3) внески дослідників (результати досліджень), 4) історичні дані (дати, події, факти), 5) біографічні відомості, 6) статистичні дані, 7) дані про енциклопедію (енциклопедознавча інформація), 8) невизначена категорія. **Наукова новизна.** З'ясовано, що науковці найчастіше цитують дефінітивну інформацію – тлумачення термінів та понять (30%), описову інформацію – роз'яснення понять, явищ, процесів, предметів тощо (22%), рідше – біографічні (12%), історичні (10%), енциклопедознавчі (7%), статистичні (3%) відомості. Виявлено, що статті енциклопедії часто цитують, вважаючи їх за самостійні наукові публікації, що репрезентують результати оригінальних авторських досліджень. Зафіксовано також факти некоректного цитування «Енциклопедії Сучасної України». **Висновки.** Найбільш цитовані в наукових студіях типи енциклопедичної інформації є певним сигналом для укладачів енциклопедій якнайбільше звертати увагу саме на ці частини енциклопедичних статей (стежити за чіткістю формулювань, скрупульозно перевіряти точність наведених даних, удосконалювати форми подання такої інформації тощо). Результати дослідження виявляють доволі важливу інформацію не лише для укладачів енциклопедій, але й для дослідників, які у своїх працях покликаються на енциклопедичні джерела, оскільки в науковій літературі помічаємо випадки неналежного їх цитування.

Ключові слова: «Енциклопедія Сучасної України», цитування, посилання, наукова література, енциклопедичні статті, енциклопедистика, книжкове джерело.

Актуальність теми дослідження. Роль, функції та читацьке призначення енциклопедій у тому чи іншому історичному періоді були різними. У часи Д. Дідро, Ж. Д'Аламбера, Ж. Руссо, Ф. Вольтера і їхньої «Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers» ці видання справляли «революційний вплив на життя суспільства, визначали розвиток організації систем знань, відмінних від попередніх» [1, с. 42]. Вивчаючи енциклопедичні пам'ятки епохи Середньовіччя, Нового часу, Просвітництва, науковці зазвичай висвітлюють питання їх створення, типологічних особливостей, текстології, ролі в поступі наукової думки, специфіки функціонування в суспільстві тощо. Нині енциклопедії – це передусім таке джерело інформації, яке в систематичному вигляді подає загальні відомості про важливі поняття, процеси, події, предмети, видатних осіб тощо. Окрім основної (довідкової), енциклопедії набувають нових функцій,

що, відповідно, актуалізує джерелознавчі аспекти, характерні для цих книжкових видань, один з яких – цитованість у науковому дискурсі. У цьому сенсі частини енциклопедичної статті стають складовими інших публікацій, збагачуючи їхній зміст та підвищуючи евристичний потенціал корпусів текстів різного тематичного спрямування, структури і стилю. З одного боку, це посилює позиції енциклопедій, позаяк нині пієтет перед ними дещо менший, аніж у попередні часи. З іншого, – надає енциклопедіям нового змісту, адже тепер вони – не лише історичне, але й сучасне наукове першоджерело. Характер, особливості та причини запозичення (цитування) науковцями відомостей з енциклопедій, безумовно, мають стати предметом обговорення серед книгознавців, енциклопедистів, бібліографів, наукознавців.

«За доступністю викладу матеріалу енциклопедія розрахована на аматора, а за глибиною розкриття змісту – на фахівця» [2, с. 33]. Поділяючи це твердження, зауважимо, що пропедевтична роль енциклопедичних видань виявляється на рівні надання інформації не лише найширшим верствам населення, а й вужчим, зокрема науковцям. Попри те, що енциклопедичні видання належать до «вторинного наукового знання – того, що базується на основі первинного, оригінального наукового знання» [3, с. 135], дослідники традиційно покликаються на них у своїх працях. Передусім це можна пояснити меншою, ніж нині – в часи розвитку інформаційних технологій, зокрема мережі Інтернет, доступністю першоджерел. Однак, як свідчать окремі дослідження, попри можливість оперативного пошуку первинних джерел, цитування енциклопедичних статей у науковій літературі за останні 20 років щороку збільшується [4]. Вочевидь, енциклопедії продовжують тримати першість серед авторитетних джерел довідкової інформації. Їх цитування в наукових текстах дійсно може бути влучним і доречним – все залежить від того, що саме і з якою метою цитується, адже «завдяки посиланням змінюється поняття контексту, складається нове співвідношення тексту і джерел, способів аргументації і критеріїв доведення» [5, с. 84]. Утім, можна навести низку інших імовірних причин, чому енциклопедичні матеріали цитують у наукових публікаціях. Серед них – зростання доступності енциклопедичних видань у мережі Інтернет, лаконічність і зрозумілість формулювань, що привертає увагу науковців, кон'юнктурний інтерес дослідника – опертися на імідж енциклопедичного видання, тенденції збільшення переліку літератури в наукових статтях (вимоги сучасних наукових журналів), поверховий відбір літературних джерел тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Енциклопедичні тексти, зокрема й «Енциклопедія Сучасної України» (далі – ЕСУ) як сучасна загальна енциклопедія українського народу, фундаментальний багатотомний проект Національної академії наук України і Наукового товариства імені Шевченка, час від часу стають

об'єктом наукових досліджень. Питання історії її створення, методики укладання, структури, особливостей поданого матеріалу, його значення для суспільства тощо можна віднайти у студіях М. Г. Железняка, О. С. Іщенка, Т. В. Добко, Н. І. Черниш, С. І. Болтівця, О. В. Савченка, А. І. Шушківського, С. В. Муріної та ін. Проте розвідок, в яких би вивчали цитування в науковому дискурсі ЕСУ, як й інших вітчизняних енциклопедій, обмаль (власне, можна згадати лише одну статтю, присвячену цитуванням «Енциклопедії українознавства» [7]). Водночас зауважимо, що існують студії, які аналізують характер цитування популярної у світі «Вікіпедії» (напр.: [8]), а також інших енциклопедичних видань (напр.: [4]).

Матеріалом дослідження слугували українськомовні наукові тексти, а саме: статті в періодичних виданнях, збірниках наукових праць, матеріалах конференцій, а також монографії та дисертації. Відбір наукових текстів здійснено в пошуковій системі «Google Академія» за запитом «Енциклопедія Сучасної України» (<https://scholar.google.com.ua/scholar?q=енциклопедія+сучасної+україни>). Застосовано діапазон років – від 2001¹ до 2020. За відповідним запитом система сигналізує про наявність 2310 результатів пошуку (станом на січень 2021 року). Вивчали перші 100 текстів у переліку, отриманому за запитом. Вважаємо, що перші 100 наукових текстів – це вибірка для дослідження, сформована випадковим чином (позаяк нам не відомі принципи індексації текстів та їхнього ранжування в системі «Google Академія»). Випадковий характер формування вибірки, коли кожне цитування ЕСУ зі всієї сукупності наукових публікацій має однакову ймовірність потрапити до вибірки, надає їй репрезентативності. Означена кількість (n=100) становить 3,7 % від загальної кількості результатів пошуку. Це означає, що отримані результати матимуть з високою ймовірністю (p=0.95) теоретичну похибку приблизно $\pm 10\%$, проте вважаємо, що цього достатньо для виявлення тенденцій, тобто досягнення поставленої мети. Зауважимо, що ця статистична характеристика стосується конкретного запиту – «Енциклопедія Сучасної України». Натомість запити на кшталт аббревіатури «ЕСУ», веб-адреси сайту енциклопедії «esu.com.ua», транслітерованого написання «Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy», англійського перекладу «Encyclopedia of Modern Ukraine» або що істотно збільшать загальний масив наукової літератури, де є згадування енциклопедії.

Дослідження передбачає контент-аналіз цитованої інформації у відібраних наукових текстах та її розподіл відповідно до тематично-структурних ознак за такими категоріями: 1) дефініції, 2) аргументації, 3) внески дослідників (результати досліджень), 4) історичні дані (дати, події, факти), 5) біографічні відомості, 6) статистичні дані, 7) дані про енциклопедію (енциклопедознавча інформація), 8) невизначена категорія (докладніше про категорії – нижче). Таке сегментуван-

¹ 2001 року було опубліковано перший том «Енциклопедії Сучасної України».

ня характеру цитованої інформації запропоновано в статті [8], тож вона до певної міри слугує методологічним підґрунтям нашого дослідження. Оперуємо відносними одиницями (%), представляючи результати кількісного аналізу.

Мета статті: на прикладі «Енциклопедії Сучасної України» показати, як науковці у своїх публікаціях використовують енциклопедичну інформацію. Для цього проаналізуємо ті наукові розвідки, що містять покликання на ЕСУ, з'ясуємо, які саме сегменти довідкової інформації найчастіше стають об'єктом цитування.

Практичне значення дослідження спрямоване на вдосконалення енциклопедичних видань (зокрема й ЕСУ), привернення більшої уваги суспільства до енциклопедичних знань. У цьому контексті є велика потреба розуміння того, які структурні елементи енциклопедичних статей найбільше цікавлять читацьку аудиторію. Від цього залежить й усвідомлення того, яку саме інформацію має містити стаття, оскільки її структура й зміст перебувають у тісній кореляції: «Текст як білатеральний знак має матеріальну та ідеальну сторони. Структура енциклопедичного тексту – це його будова, окремі складові частини, що утворюють єдине ціле. Комунікативне призначення тексту, його покликання істотно впливає на структуру» [6, с. 100].

Виклад основного матеріалу. «Природа кожної сфери наукової діяльності, галузі знань чи дисципліни передбачає власну картину світу, особливий підхід у виборі мовних засобів і типів текстів, проте незалежно від об'єкту вивчення, типу мислення чи методу дослідження наукове мовлення характеризується низкою позамовних ознак, а саме – точністю, абстрактністю, логічністю та об'єктивністю викладу думок. Саме ці ознаки є домінантами наукового стилю – особливого способу когнітивних і комунікативно-мовленнєвих дій адресанта, який у процесі створення наукового тексту повідомляє нове знання про оточуючу дійсність або доводить істинність цього знання» [9, с. 22]. Незалежно від наукової галузі та характеру й глибини наукових текстів, які її представляють, «Енциклопедія Сучасної України» стає об'єктом цитованої інформації в них.

Аналіз вибірки наукових текстів (100 одиниць) дав змогу зафіксувати 115 цитувань (посилань) у них. Розбіжність у кількості публікацій і цитувань пов'язана, по-перше, з тим, що окремі статті й монографії містили по кілька посилань на ЕСУ. По-друге, окремі цитування віднесено до кількох категорій одночасно – зазвичай до дефініцій та ще однієї категорії. Це дало підстави вважати одне цитування за два. Наприклад, у такій цитаті «*Провідною установою в галузі лікарського рослинництва є заснована в 1916 році Лубенська дослідна станція лікарських рослин, тепер Інститут лікарських рослин Української Академії аграрних наук [3]*», що міститься в статті: [10, с. 147], є вказівка як на визначення («*провідна установа в галузі лікарського рослинництва*»), так і на історичні факти («*заснована в 1916 році*», «*тепер Інститут ...*»). Саме в таких випадках одне цитування зараховували до кількох категорій і, відповідно, вважали за два.

Окреслимо зазначені вище категорії цитованої інформації.

1. Дефініції – чіткі визначення (тлумачення) понять, явищ, процесів тощо, викладені коротко й зрозуміло, або їх трактування в більш розлогих формах. Скажімо: *«Виховання – прийняті у суспільстві практики, завдяки яким особа засвоює певні способи поведінки, уміння, знання, світорозуміння та систему цінностей [1, с. 461]»* – див.: [11, с. 181].
2. Аргументації – обґрунтування й опис тверджень, сформульованих у дефініціях (комплекс відомостей, що роз'яснюють поняття, явища, процеси, предмети, а також подають різні характеристики, класифікації, типології абощо), як-от: *«Детермінізм охоплює причинно-наслідковий взаємозв'язок матеріальних та духовних процесів [3, с. 708]»* – див.: [12, с. 50], *«До складу атмосфери входять: азот (78%) та кисень (21%), а також аргон, вуглекислий газ, неон, гелій, водень, озон та інші гази [110, с. 787]»* – див.: [13, с. 47].
3. Здобутки вчених – результати конкретних наукових досліджень. Зауважимо, що ця категорія цитованої інформації з'являється внаслідок особливостей формулювання науковцями цитувань і не залежить від структурно-сміслових особливостей енциклопедичної статті. Інакше кажучи, енциклопедичні статті укладають, керуючись принципом узагальнення наукових результатів із даної теми чи проблеми, без акцентування на власних авторських оцінках. Проте інколи в науковій літературі енциклопедичні статті цитують так, ніби вони є оригінальним дослідженням, наприклад: *«Як свідчать соціологічні дослідження, у процесі розбудови національної держави поєднання етнічної та громадянської ідентичності більш безболісно проходить у представників титулованих етносів новостворених суверенних держав. Водночас процес громадянської ідентичності населення України засвідчив, що лише з розвитком громадянського суспільства ототожнення нетитулованих етносів з новою державою набуло незворотного характеру [2]»* – див.: [14, с. 115]. Із цієї цитати випливає, що автор покликається на публікацію із соціології, а насправді цитує статтю «Громадянська ідентичність» з ЕСУ (див. перелік літератури у статті зазначеної праці). Інколи, як у випадку із цитуванням статті «Антикриміногенна політика» (автор М. Мельник), апелюють до автора енциклопедичної статті як до першоджерела: *«Важко з цих позицій погодитися із твердженням М. І. Мельника стосовно ототожнення понять “антикриміногенна політика”, “політика у сфері боротьби зі злочинністю” та включення у перелік завдань такої щодо саме криміногенних факторів [275, с. 547–548]»* – див.: [15, с. 144].
4. Історичні дані – дати, події, факти, цифри. Зокрема, в такому контексті цитують статтю «Добровільна народна дружина»: *«Відомо, що в 1990 році в Україні існувало понад 37 тисяч добровільних дружин і 132 асоціації ДНД (4,5 млн осіб), що утримувалися за кошти підприємств та організацій [11, с. 110]»* – див.: [16, с. 113].

5. Біографічні відомості – передусім дата народження та інші факти з життя і діяльності особи. Для прикладу, одна із цитат про хіміка Василя Безуглого: *«В. Д. Безуглий розробив адсорбційний метод одержання кофеїну та теоброміну із рослинного матеріалу»* – див.: [17, с. 427]. До цієї категорії зараховували й інформацію про осіб дефінітивного характеру: *«Амосов Микола Михайлович – видатний хірург, біокібернетик і письменник – автор численних наукових праць із медицини, а також повістей, оповідань та есе, які вміщені в понад 10-ти збірках [ЕСУ, т. I, с. 439]»* – див.: [18, с. 23].
6. Статистичні дані – інформація про кількісні дані різноманітних явищ і процесів. Приміром: *«За статистикою, німецькі війська знищили цілком і сильно поруїнували 714 міст, 28 тис. сіл, понад 2 млн будинків (близько 38 млн кв. м житлової площі – 50% довоєнного фонду) [15]»* – див.: [19, с. 111].
7. Дані про енциклопедію (енциклопедознавча інформація) – згадування ЕСУ з посиланням на неї, але без конкретних цитувань її статей. Ідеться передусім про енциклопедознавчі дослідження. Наприклад: *«Міжнародні тижні освіти дорослих в Україні втілюють центральну місію ЮНЕСКО – сприяти здійсненню права кожної людини на освіту протягом усього життя, інтеграції ціложиттєвого навчання і життя. Місія сучасних енциклопедичних проєктів, таких, наприклад, як «Енциклопедія Сучасної України» [ЕСУ], можна сказати, є аналогічною»* – див.: [20, с. 34–35].
8. Невизначена категорія – ті випадки, коли ЕСУ є у списку літератури, але відсутнє покликання на неї в тексті, як, наприклад, у статті – [21].

Результати статистичних обчислень представлено в Таблиці 1.

**Таблиця 1. Частотність цитування ЕСУ
(за структурно-тематичними категоріями інформації)**

Категорії цитованої інформації	Кількість цитувань (у порядку зменшення)
Дефініції	30 %
Констатації (аргументації)	22 %
Здобутки дослідників	15 %
Біографічні відомості	12 %
Історичні дані	10 %
Дані про енциклопедію	7 %
Статистичні дані	3 %
Невизначена категорія	2 %

Як бачимо, найбільш популярним структурно-тематичним елементом енциклопедичної статті є дефініція. Цим енциклопедія виконує ту саму функцію, що й словники. Вочевидь, цитують визначення термінів і понять, подані в ЕСУ, сприймаючи енциклопедію як кваліфікованіше, солідніше або повніше джерело знань, аніж словники. Причиною може бути й те, що «енциклопедії описують слова у співвіднесеності з оточуючим світом і фіксують позамовну інформацію, а лінгвістичні словники представляють інформацію про слово як елемент мовної системи» [22, с. 117]. Тож дефініції у словниках та енциклопедіях мають зовнішні (формальні) та внутрішні (змістові) відмінності, що й впливає на вибір джерела цитування.

Відомо, що ЕСУ вирізняється великим обсягом біограм (статті, присвячені персоналіям). Їхня кількість в 1–20 томах становить близько 75 % [23, с. 10]. У цьому полягає особливість ЕСУ, яка крізь призму біографічного знання представляє національну культуру, суспільно-політичне, інтелектуальне й духовне життя країни. Таке знання, за словами дослідників, «безпосередньо стосується світоглядних, ідеологічних засад суспільства, глибинної системи його цінностей» [24, с. 8]. Однак цитування біографічних відомостей у науковій літературі не надто частотне – в нашому рейтингу (табл. 1) вони мають середній показник.

Цитування історичних даних так само має середню частотність, що можна вважати закономірністю з огляду на кілька чинників. Перший – наявність в Україні багатотомної академічної «Енциклопедії історії України» – фахового енциклопедичного видання в галузі історії. Отже, у студіях з історичних наук ця енциклопедія має вищу ймовірність бути джерелом цитованої інформації, ніж будь-яка загальна енциклопедія. Другий чинник – хронологічні обмеження матеріалу в ЕСУ: енциклопедія, про що свідчить її назва, подає відомості про сучасну Україну, період якої окреслений початком 20 століття до нинішнього часу.

Бачимо також, що доволі мало наукових публікацій, в яких ЕСУ слугує джерелом статистичних даних. Імовірно, це пов'язано з такими причинами. По-перше, нині для дослідників існує можливість вибору джерел, що надають відповідну інформацію. Серед них є й доволі популярні довідкові ресурси, зокрема «Вікіпедія». У світі, як стверджують окремі дослідження, рівень її цитування в рецензованих наукових публікаціях, що зараховані до реферативної бази «Web of Science», не надто поступається цитуванням «Британіки» [25] (найчастіше «Вікіпедію» цитують у галузі мистецтв та гуманітарних наук – докладніше: [26]). По-друге, статистичні відомості, зокрема демографічного, економічного, географічного характеру, мають властивість змінюватися. На жаль, про оновлення вже видрукованих томів ЕСУ говорити поки що не доводиться. Кращою є ситуація з онлайн-версією енциклопедії – редактори частково актуалізують інформацію, пов'язану з важливими біографічними даними, а втім, статистич-

ні цифри в багатьох статтях лишаються незмінними – втручатися в зміст таких текстів повинен автор чи інший фахівець, а не редактор. Тож науковці у своїх дослідженнях послуговуються джерелами, що пропонують актуальні статистичні дані. Натомість у 20 столітті не існувало такого розмаїття джерел інформації, звідки можна було б отримати відповідні знання. Тому цілком закономірно, що, наприклад, «Енциклопедія українознавства» свого часу була «активною джерельною базою статистичних відомостей для вчених різних наук» [7, с. 45].

Насамкінець звернемо увагу на те, що під час аналізу наукової літератури ми фіксували казуси (ляпи) різного характеру, пов'язані із цитуванням ЕСУ. Їх сполучуємо як із текстовими огріхами, так і з прогалинами у знаннях дослідників (особливо несподівано таке спостерігати в публікаціях, що проходять рецензування й редагування). Наприклад, в одній із дисертацій, в якій авторка подає визначення інвестицій, цитуючи ЕСУ, називає її «Енциклопедією сучасної економіки»: *«Відповідно до Енциклопедії сучасної економіки [45] інвестиції – це економічна категорія, що відображає систему економічних відносин, спрямованих на перетворення інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання в нові дохідні активи (фінансові, реальні та людські)»* [27, с. 49]. При цьому, в переліку літератури, бібліографічний запис під номером «сорок п'ять», наведено ЕСУ (бібліографічний запис оформлено без огріхів; цитата, дійсно, відповідає тексту статті «Інвестиції» з ЕСУ). Ще один приклад: помічено чимало випадків, коли Івана Дзюбу, одного зі співголів редакційної колегії енциклопедії, відомого українського літературознавця, Героя України, дисидента радянських часів, називають *Іваном Дзібою*. Це трапляється як у бібліографічному описі видання, тобто у списку літератури, так інколи й в основному тексті наукових публікацій, коли дослідник апелює до автора цитованої енциклопедичної статті, вживаючи його прізвище (той випадок, коли ЕСУ цитують як оригінальне дослідження). Прикметно, що спотворення прізвища помічаємо в рецензованих фахових журналах, приміром, у такому, як «Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки», зокрема у статті доктора наук – див. [28, с. 50]. Те, що подібний казус характерний не для однієї праці, наводить на думку, що автори таких цитувань не зверталися до першоджерела (ЕСУ), а запозичували інформацію з тієї статті, в якій уперше було допущено помилку, отож цей приклад на загал виявляє факт неналежної культури підготовки наукових праць та їх рецензування.

Ми не ставили завданням проаналізувати кореляцію академічних текстів із науковими галузями, з'ясовуючи, в якій із наук ЕСУ цитують найчастіше. Не досліджували й хронологічних показників наукових публікацій, щоб виявити розподіл цитувань за роками. Очевидно, подібні дані могли б розширити інформативність нашого дослідження, дати глибше розуміння цільової аудиторії енциклопедії, отже, виносимо ці питання на перспективу для подальших студіювань.

Наукова новизна. З'ясовано, що науковці найчастіше цитують дефінітивну інформацію – тлумачення термінів та понять (30%), описову інформацію – роз'яснення понять, явищ, процесів, предметів тощо (22%), рідше – біографічні (12%), історичні (10%), енциклопедознавчі (7%), статистичні (3%) відомості. Виявлено, що статті енциклопедії часто цитують, вважаючи їх за самостійні наукові публікації, що репрезентують результати оригінальних авторських досліджень. Зафіксовано також факти некоректного цитування «Енциклопедії Сучасної України».

Висновки.

1. ЕСУ є об'єктом цитувань у наукових текстах. За даними пошукової системи «Google Академія», згадувань про енциклопедію за запитом назви видання українською мовою в науковій літературі – близько 2,3 тис.

2. Згідно з результатами нашого контент-аналізу, найбільш цитованими структурно-смысловими елементами енциклопедичних статей є дефініції (тлумачення термінів та понять), аргументації (роз'яснення понять, явищ, процесів, предметів, а також подання характеристик, класифікацій, типологій тощо).

3. Найбільш цитовані в наукових студіях типи енциклопедичної інформації є приводом для укладачів енциклопедій якнайбільше звертати увагу на них (стежити за чіткістю формулювань, скрупульозно перевіряти точність наведених даних, удосконалювати форми подання такої інформації тощо).

4. Виявлено низьку частотність цитувань статистичної інформації. Імовірно, це пов'язано з тим, що статті, в яких наведено такі дані, деактуалізовані й для привертання уваги науковців (як й інших верств населення) потребують постійного оновлення, – йдеться передусім про потенціал онлайн-енциклопедій.

5. Результати нашого дослідження виявляють доволі важливу інформацію не лише для укладачів енциклопедій, але й для дослідників, які у своїх працях покликаються на енциклопедичні джерела, оскільки в науковій літературі помічаємо випадки не зовсім коректного їх цитування.

Список використаних джерел

1. Сербін О. Класифікаційні схеми основних розділів Енциклопедії Дідро та Д'Аламбера з позиції представлення змісту наукової думки // Вісник Книжкової палати. 2012. № 71. С. 38–43.

2. Богданьок Я. В. Досвід опрацювання енциклопедичного видання на прикладі «Енциклопедії історії України» // Поліграфія і видавнича справа. 2008. № 1. С. 29–35.

3. Яхонтова Т. В. Жанри первинної наукової комунікації: сучасні тенденції розвитку // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Філологічні науки (мовознавство). 2014. № 2. С. 135–140.

4. Tomaszewski R. A comparative study of citations to chemical encyclopedias in scholarly articles: Kirk-Othmer Encyclopedia of Chemical Technology and Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry // *Scientometrics*. 2018. Vol. 117. P. 175–189. doi: <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2844-1>

5. Насонова К. Ю. Роль електронної форми репрезентації тексту в аксіологічній та естетичній трансформації «книжкової» культури // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Теорія культури і філософія науки*. 2010. Вип. 40. № 900. С. 79–86.

6. Мелешкевич Л. М. Структура і семантика англомовних енциклопедичних текстів географічно-історичної спрямованості // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2015. Вип. 15 (2). С. 100–102.

7. Железняк М. Г., Іщенко О. С. «Енциклопедія українознавства» як об'єкт і джерельна база в наукових дослідженнях // *Енциклопедичний вісник України*. 2017. Вип. 8–9. С. 40–54. doi: <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.4>

8. Bould M., Hladkiewicz E., Pigford A.-A., Ufholz L.-A., Postonogova T., Shin E., Boet S. References that anyone can edit: review of Wikipedia citations in peer reviewed health science literature // *The BMJ*. 2014. Vol. 348. P. g1585. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.g1585>

9. Маслова Т. Б. Мова науки у вимірах функціонального стилю та дискурсу // *Англістика та американістика*. 2014. Вип. 11. С. 22–27.

10. Падалко Т. Продуктивність ромашки лікарської залежно від технологічних заходів в умовах правобережного лісостепу // *Актуальні питання сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур в умовах змін клімату : праці конференції, Кам'янець-Подільський, 15–16 червня 2017 р. Тернопіль, 2017*. С. 147–149.

11. Пивоваров В. М. Правове виховання за національною рамкою кваліфікацій // *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2012. № 13. С. 180–186.

12. Римарчук Г. С. Детермінація адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 49–55.

13. Харь І. О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря. Київ: Національна академія управління, 2011. 192 с.

14. Прокоф'єва О. О., Зайцева Ю. М. Вікові особливості становлення громадянської ідентичності // *Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей 4-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Глухів, 9–10 листопада 2017 р. / відп. ред. Н. М. Ільїна. Суми, 2017*. С. 115–118.

15. Савінова Н. А. Кримінально-правова політика забезпечення інформаційного суспільства в Україні : дис. ... д-ра юридич. наук. Львів, 2013.

16. Юрко С. С. Участь громадян в охороні громадського порядку: проблеми та перспективи // *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 410–417.

17. Джурка Г. Ф. Велич наукового і педагогічного таланту (До 90-річчя з дня народження професора Василя Даниловича Безуглого) // *Матеріали міжнародної*

науково-практичної конференції «Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі». XIX Каришинські читання, Полтава, 17–18 травня 2012 р. / за заг. ред. М. В. Гриньової. Полтава, 2012. С. 426–430.

18. Савченко О. В. Проблеми поєднання наукової і творчої спадщини у статтях-персоналіях «Енциклопедії Сучасної України» // Енциклопедичний вісник України. 2017. Вип. 8–9. С. 22–28. doi: <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.2>

19. Кучеренко О. Ю. Стратегії й результати державної житлової політики в Україні // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Державне управління. 2019. Т. 30 (3). С. 109–118. doi: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/19>

20. Болтівець С. До питання створення національної довідкової служби енциклопедично-освітнього спрямування // Енциклопедичний вісник України. 2019. Вип. 11. С. 31–39. doi: <https://doi.org/10.37068/evu.11.3>

21. Ламонова О. «Неслухняні нащадки»: шляхи української книжкової графіки 1970-х років (на прикладі ілюстрацій Галини Галинської до казки Шарля Перро «Попелюшка») // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2011. Вип. 11. С. 194–199.

22. Каліберда О. О. Нечітка межа між енциклопедичними та лінгвістичними словниками // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологія. 2018. Вип. 4 (72). С. 117–119. doi: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-4\(72\)-117-119](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2018-4(72)-117-119)

23. Железняк М. Г. «Енциклопедія Сучасної України» у викликах сьогодення // Енциклопедичний вісник України. 2019. Вип. 11. С. 7–22. doi: <https://doi.org/10.37068/evu.11.1>

24. Попик В. І. Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації ХХІ століття // Українська біографістика. 2008. Вип. 4. С. 8–40.

25. Tomaszewski R., MacDonald, K. I. A Study of citations to Wikipedia in scholarly publications // Science & Technology Libraries. 2016. Vol. 35 (3). P. 246–261. doi: <https://doi.org/10.1080/0194262x.2016.1206052>

26. Kousha K., Thelwall M. Are Wikipedia citations important evidence of the impact of scholarly articles and books? // Journal of the Association for Information Science and Technology. 2017. Vol. 68. P. 762–779. doi: <https://doi.org/10.1002/asi.23694>

27. Гринчук Т. П. Інвестиційне забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна : дис. ... канд. економ. наук. Вінниця, 2018.

28. Ліпич Л. Взаємозалежність ефективності діяльності підприємства та рівня довіри до працівника // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. Т. 4. № 12. С. 45–52. doi: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2017-04-45-52>

Mykola Zhelezniak,

Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in Philology),

Director of Institute of Encyclopedic Researches,

National Academy of Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-8290-6345

e-mail: mykola@esu.com.ua

Oleksandr Ishchenko,

Candidate of Philological Sciences (Ph. D. in Philology),

Associate Research Director of Institute of Encyclopedic Researches,

National Academy of Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-8910-111X

e-mail: ishchenko@nas.gov.ua

Oksana Davydenko,

Scientific Associate

of Department of Research, Information and Technical Support

for the Encyclopedia of Modern Ukraine

of Institute of Encyclopedic Researches,

National Academy of Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-0113-0590

e-mail: davydenko.oksana@nas.gov.ua

Svitlana Ocheretianko,

Scientific Associate

of Department of Theory and Methodology of Encyclopedic Work Production

of Institute of Encyclopedic Researches,

National Academy of Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-6210-7872

e-mail: ocheretianko@nas.gov.ua

Encyclopedia of Modern Ukraine as multiple-aspect book source: content analysis of citations

The goal of the research. This study aims to explore the encyclopedia citations in academic literature, by the case of the Encyclopedia of Modern Ukraine. This suggests performing a content analysis of scholarly publications (papers, monographs, dissertations) in which their contributors refer to the encyclopedia articles. **Methodology.** Scholarly publications have been selected in Google Academy for the query “Encyclopedia of Modern Ukraine” in Ukrainian (n=100). Citations from such publications were thematically categorized into: 1) definitions, 2) descriptions (arguments), 3) contributions of

researchers (research results), 4) historical data (dates, events, and facts), 5) biographical information, 6) statistical data, 7) knowledge in encyclopedic, 8) undefined category. **Research novelty.** Most citations of the encyclopedia articles were identified as definitions of terms and concepts (30%) as well as descriptions of ideas, phenomena, processes, objects, etc. (22%). Less citations were categorized as biographical (12%), historical (10%), encyclopedic (7%), statistical (3%) information. In part of publications, encyclopedia articles have been cited as if these are original research (15%). In scholarly literature, examples of incorrect citations of the Encyclopedia of Modern Ukraine have been also identified. **Conclusions.** Compilers of encyclopedias should take note of the categories of encyclopedic information of the highest citation in the academic literature (this involves monitoring the clarity of wording, scrupulous verification of the data, improving the form of presentation of such information, etc.). The results of our study apply not only to the compilers of encyclopedias, but also to any researchers who refer to paper or online encyclopedias in their works, because in the scientific literature we notice cases of improper their citation.

Keywords: Encyclopedia of Modern Ukraine, citations, references, academic literature, scholarly publications, encyclopedia articles, encyclopedic, book source.

*Стаття підготовлена 24 березня 2021 року;
подана до друку 31 березня 2021 року.*